

Műhely

Kölcsey Ferenc könyvei a nemzeti könyvtárban

A költő gyűjteményének rekonstruálási kísérlete a müncheni állomány rekatalogizálása során

FUCSIK Rita

2011 februárjától Kölcsey Ferenc müncheni jelzeten raktározott könyveit igyekeztünk összegyűjteni és feltárni az Országos Széchényi Könyvtárban a müncheni állományrész 2010 nyarán elkezdett rekatalogizálása során. A részletes feldolgozás autopszia elve alapján készül, a possessorok feltüntetése a bibliográfiai leírásban ennek egyik fontos mozzanata. Munkánk során Szabó G. Zoltán műve jelentett nagy segítséget annak megállapításában, mely könyveket is tekinthetjük valóban Kölcsey Ferenc hagyatékából valónak.

Ha Kölcsey Ferenc gyűjteményéről beszélünk, elsősorban a könyveire kell gondolnunk. Ismert tény, hogy a hagyaték kéziratokat tartalmazó része a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárába került, míg a könyvek és az időszakos kiadványok a nemzeti könyvtárba. Utóbbiaknak a müncheni jelzetről való rekatalogizálása már nagyrészt megtörtént.

1. A probléma felvázolása

Kiindulópontunk tehát Szabó G. Zoltán 2009-ben megjelent *Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai* című munkája volt. A mű azon túl, hogy a szerző igyekszik feltárni a gyűjtemény sorsát és annak körülményeit, hogyan került a nemzeti könyvtárba, tartalmaz egy részletes listát, melyben szerepelnek az OSZK raktári jelzetei. Ennek alapja az a dokumentum, amely a Kézirattárban Fol. Hung. 1887/14 jelzeten található, s amelyet 1867-ben készítettek a könyvtár tulajdonába került hagyatékról; kötéstábláján *Kölcsey Ferencz könyvtárának jegyzéke* cím szerepel. Szabó G. Zoltán úgy véli, hogy a hajdani gyűjtemény ennél nagyobb volt („Már Lukácsy Sándor ... felhívta a figyelmet arra, hogy a jegyzék nem teljes.”)¹, csak az bizonyos, hogy ezeket a könyveket 1867-ben a nemzeti könyvtár átvet-

te. Ez a kéziratos jegyzék csak nagyon kevés adatot tartalmaz (szerző, rövid cím, darabszám), ezért a könyvek azonosítása a csupán töredékes címek alapján nehézkes.

Az OSZK korszerűsödése során sok könyv és periodikum a müncheni jelzete helyett új jelzetet kapott. Mi azokat gyűjtöttük ki az 1867-ben készített jegyzékről, és azokkal foglalkoztunk, amelyek eddig még nem kerültek rekatalógizálásra. Saját listánk azonban szintén nem végleges, mivel forrása sem teljes, így előfordulhat, hogy olyan könyvek is felbukkannak és feltárássra kerülnek majd, amelyek nem szerepelnek rajta, de katalóguscédula vagy könyvben szereplő bejegyzések alapján mégis *Kölcsey Ferenc* könyvtárába tartoztak.

Mіндеz azonban nem elég ahhoz, hogy teljesnek tekinthessük az OSZK-ban lévő gyűjteményt. Szabó G. Zoltán azt írta, hogy „...a mértéken felüli duplikálást elkerülendő, ... feltételezhetően más könyvtáraknak ajánlották fel, vagy eladták ... a példányokat”.² A nemzeti könyvtár története során más és más szempontok alapján gyarapították és apasztották az állományt, mai szemmel nézve talán furcsa is a fent említett gyakorlat, és számunkra sajnálatos igazán, hiszen ez a hajdani gyűjteményszervezési eljárás kizárja, hogy teljes képet kapjunk *Kölcsey Ferenc* könyvtáráról. A müncheni állományrész rekatalógizálásával mindenestre megteremthetjük a lehetőséget a további kutatásokhoz.

2. Munkamenet

Az összegyűjtött jelzetek listáját átadtuk a Raktári Osztály munkatársainak, akik ez alapján hétről-hétre szolgáltatották számunkra a könyveket. Ha szükséges volt, a Restauráló és Kötészeti Osztály munkatársai először megtisztították, esetenként fertőtlenítették és lehetővé tették, hogy a kötetek a következő munkafolyamatok során ne sérüljenek tovább. A rágcsálók nyomait azonban nem lehet eltüntetni – valószínűleg még Csekén tehettek kárt a gyűjtemény egyes darabjaiban³ – így azok nagymértékben cson-

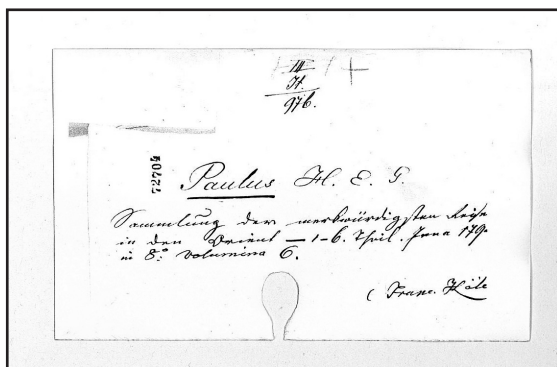
kák; erről az információkat (pl. csonka, hiányos, sérült) nem a bibliográfiai leírásban, hanem az adott bibliográfiai tétel példányadat-megjegyzésében tüntettük fel. Ezek a bibliográfiai leírás WebOPAC-ban megjeleníthető formátumai közül sem a címkés, sem a cédula, csupán a MARC formátumban, a teljes megjelenítésben láthatók, valamint – a raktári jegyzetre kattintva – példányinformációként is megtalálhatók (*ld. 4. ábra*).

A hasonlítás során az egyik legfontosabb szempont az volt, hogy mindenképpen megtaláljuk az olvasói és a szolgálati katalógusokban a katalóguscédulákat. A régi címfelvételű nagylapokon zárójelben, az újakon a legelső mezők egyikében szerepelt a beszerzés módja és a proveniencia (pl. *Kölcsey Ferenc/Ferencz/Ferentz*). Változások esetén (pl. amikor lecserélték a példányokat) nem készítettek új cédulát, csupán áthúzták (vagy nem) az érvénytelen adatot, és beírták az újat. Azokat a könyveket, amelyek esetében semmi más nem utalt a possessorra, csak a müncheni katalóguslap bejegyzése, *Kölcsey Ferenc* gyűjteményébe tartozóként kezeltük. A nagylapokról fotózott és az olvasói (szürke) katalógusba beosztott müncheni cédulákon főleg a régi címfelveledek esetén maradt fenn a possessor jelölése (pl. *Franz Kölcsey*), így előfordulhat, hogy az új címfelveledek másolatainak készítése során fontos adatok vesztek el, amelyeket ma már nehéz rekonstruálni. Olykor a szakrepertóriumokban is találtunk bejegyzéseket munkatársaktól, akik „*Kölcsey*” beírással jelezték és hívták fel a figyelmet arra, hogy az állomány többi részétől külön, kiemelten kezelendő könyvekről van szó.

Kölcsey Ádám özvegyétől 1867 januárjában kerültek a könyvek a nemzeti könyvtár tulajdonába. A legtöbb könyv valamelyik előzékén (előzékclapon, címlapverzón) „*Kölcsey Ferencz könyvtárából 1867. január 14.*” bejegyzés szerepel ceruzával vagy tollal. A többkötetes könyvek esetén sokszor csak az első kötetbe került ez a megjegyzés, ilyenkor a jegyzéken szereplő darabszám segítette az eligazodást. A feldolgozás során tehát a jegyzékre, a müncheni kataló-

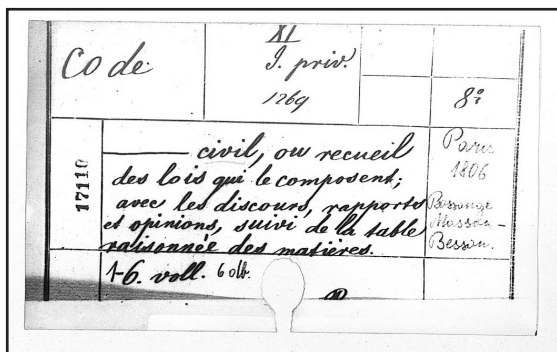
guscédulákra, a könyvekben található kézírásos bejegyzésekre, egyéb possessor-jelölésekre, valamint Szabó G. Zoltán művére támaszkodhattunk.

A feldolgozás lezárása után az érkeztetésen a könyvek új jelzetet, valamint új címkét is kaptak (Kölcsey-felirattal), és a rezerv raktárba kerültek.

1. ábra

Példa a régi címfelvétele kisfotózott müncheni cédulán

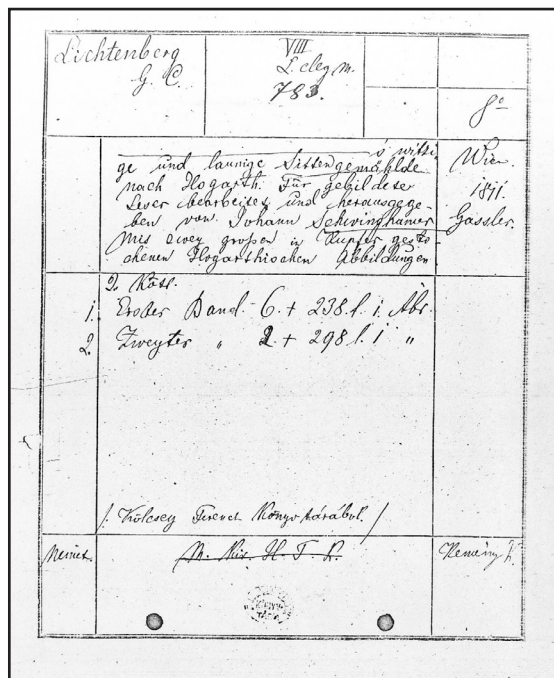
2. ábra

Példa az új címfelvétele kisfotózott müncheni cédulán

3. Possessor-esetek

A fentebb már részben ismertetett és alább még kifejtendő különböző okok miatt nehéz arról a könyvről, amelynek adatai megfeleltethetők az 1867-ben készített jegyzéken szereplőkének, bizonyosan megállapítani, hogy Kölcsey példánya volt-e. A következőkben arról lesz szó, hogyan igyekeztünk ezt megoldani.

Ha az adott kötetben olyan kézírásos megjegyzéseket, bejegyzéseket találtunk, melyekről

3. ábra

Példa a proveniencia jelölésére új címlapfelvételi nagylapos müncheni katalóguscédulán

feltételeztük, hogy Kölcsey Ferentől származnak, Szabó G. Zoltán műve alapján döntöttünk. A feldolgozás folyamán a következő megjegyzést tettük: „Proven.: Kölcsey Ferenc (autográf bejegyzés)”. A HUNMARC formátumban ez a megjegyzés az 561-es mezőben jelenik meg.

Ha a könyv valamely előzőkére tollal vagy ceruzával beírt „Kölcsey Ferenc könyvtárából 1867. jan. 14.” szövegű bejegyzéssel talákoztunk, akkor azt a következőképpen jelöltük: „Proven.: Kölcsey Ferenc (kézírásos bejegyzés)”. Kölcsey Ferenc 1838-ban bekövetkezett halála után több örökös között vándorolt a könyvtár, míg 1867-ben az OSZK-ba került, így feltételezhető, hogy a tulajdonosok egyes könyveket megtartottak saját használatra⁴, ugyanakkor saját könyveiket mint a gyűjteménybe tartozót (pl. a Kölcsey halála után megjelent műveket) átadták, tehát ezek közül ki kellett szűrni azokat, amelyek valójában nem voltak a költő tulajdonában.

Az örökösök⁵ is tettek possessor-i bejegyzéseket, ezeket is feltüntettük a feldolgozás folyamán (pl. „Ludovici Obernyik”), így több provenienciára vonatkozó megjegyzés is szerepelhet egy műre

vonatkozóan. De nemcsak a rokonok, hanem a Kölcseyt megelőző tulajdonosok nevét is azonosítottuk és szerepeltettük a dokumentumról készült bibliográfiai tételben. Ez utóbbi esetben néhány alkalommal a szakirodalommal ellentétes döntés született. Kölcsey több forrásból szerezte be könyveit, örökölte, ajándékba kapta, vette⁶ őket. (Például „*Weszprémi István halála (1799) után, 1808-ban bocsátották kótyavételés alá könyveit*”⁷, ebből bizonyosan vásárolt.) Amennyiben egy könyvben szerepelt Weszprémi István neve, és köthető volt az 1867-es jegyzékhez, a szakirodalom azt feltételezte, hogy Kölcsey maga vásárolta; mi ellenben csupán az eredeti possessor nevét tüntettük fel. Valószínűsíthető adatot nem írhattunk, hiszen semmi más nem utalt rá (nem volt benne 1867-es, könyvtárosok által tett beírás vagy autográf bejegyzés, a katalóguscédula sem nyújtott segítséget), így csak az eredeti tulajdonos neve került a megjegyzésbe. Más possessorok esetén is hasonlóképpen jártunk el hasonló körülmények között.

Ha a katalóguslapon szerepelt Kölcsey possessorként, a „*Proven.: Kölcsey Ferenc (müncheni katalóguslap)*” megjegyzést tettük. Fentebb már szó volt arról, hogyan vezették a provenienciára vonatkozó adatokat a müncheni katalóguscédulákon, emiatt olykor nem volt egyértelmű (főként akkor, ha nem volt pl. könyvtáros bejegyzés az előzékeken), hogy valóban Kölcsey példányát tartottuk-e a kezünkben, ha azonban possessorként szerepelt a neve a katalóguslapon, elfogadtuk forrásként.

Ha több forrás is rendelkezésünkre állt, mind-egyik bekerült a bibliográfiai tételbe, pl. „*Proven.: Kölcsey Ferenc (müncheni katalóguslap, kézírásos bejegyzés)*”. Abban az esetben, ha több possessor is tartozott egy könyvhöz, azokat külön megjegyzésként kezeltük. A HUNMARC formátumban minden possessorhoz külön 561-es mező tartozik. Ha egy műnek több példánya volt, és ezeknek más-más possessorja, akkor a megjegyzések végén zárójelben az új jelzeteket is feltüntettük.

4. Kiigazítások, helyesbítések

Ez a munka arra is alkalmat adott, hogy a Szabó G. Zoltán könyvében előforduló téves adatokra rábukkanjunk, és azokat helyesbíteni tudjuk. A nyomdai hibák mellett szerepelnek más kiegészítésre szoruló adatok is: ezeket is szeretnénk korrigálni.

A lista tartalmazza a Szabó G. Zoltán könyvében szereplő sorszámot, az általa feltárt müncheni jelzetet, valamint a helyesbítést – esetenként rövid magyarázattal kísérve – és a megfelelő müncheni jelzetet. A következő típusok fordultak elő:

a) Sajtóhibák:

147. Ph. tp. 599 helyesen: Ph sp. 599
286. Dogm. 1134a helyesen Dogm. 1134c
301. Math. 279 helyesen Math. u. 279

b) Téves jelzetek

A könyvben megadott müncheni jelzeteken lévő dokumentumok nem voltak Kölcsey tulajdonában, de a hasonlítás során rábukkantunk ezekre:

88. Enc. 221 (Horvát István tulajdona volt) helyett Enc. 345 (Kölcsey Ferenc)
165. Geo. 268 (Horvát István tulajdona volt) helyett Geo. 453m (Kölcsey Ferenc)

c) Eltérő proveniencia

A Szabó G. Zoltán művében szereplő egyes könyveknek nem Kölcsey, hanem más volt a tulajdonosa, ezek nevét látjuk zárójelben a jelzetek után:

43. A. lat. 2187c (Sándor István)
52. A. lat. 2528 (Széchényi Ferenc, Esterházy János Nepomuk)
67-68. Pol. g. 394 (Almásy Pál)
75. Opp. 542 (a 4. köt. Vörös Antal, 1-3. köt. Kölcsey)
95. H. un. 605 (Széchényi Ferenc)
163. A. lat. 1738 (Sándor Móric)
192. L. lat. f. 396 (Sándor Móric)

215. Biogr. 1775 (katalóguslapja megtévesztő, possessora Széchényi Ferenc)
 223. H. un. 900 (Illésházy István)
 230. Austr. 1958x (Jankovich Miklós)
 265. Ant. 1747 (Reinhardt Pál)
 296. Enc. 392 (Jankovich Miklós)
 330. Phys. 353h (Szilágyi Sámuel)
 347. H. un. 2o (Széchényi Ferenc)

d) Rekatalogizált könyvek

Az alábbiakat már korábban katalogizálták, tipizálták, és a müncheni katalóguslapok tévedésből maradtak a katalógusokban:

166. A. gr. 2387a: a repertórium szerint átadták a Régi Nyomtatványok Tárának
 241. Eph. lit. 638: rekatalogizálták, új jelzete: H 26.585
 253. P. o. lat. 2464: a repertórium szerint átadták a Régi Nyomtatványok Tárának
 281. Geo. 622: a repertórium szerint átadták a Térképtárnak
 303. A. lat. 2932: a repertórium szerint átadták a Régi Nyomtatványok Tárának
 329. Th. u. 568: a repertórium szerint átadták a Régi Nyomtatványok Tárának
 351. Her. 165: rekatalogizálták, új jelzete 600.478, possessora Jankovich Miklós

e) Pontosítások, módosítások

145. Gall. 824 helyett a megfelelő jelzet Gall. 824a (1. kötetében szerepel kézírásos bejegyzés, csupán 1-2. kötet, a Gall. 824 jelzeten lévő 3-13. kötetet bejegyzések híján nem tekintjük Kölcsey Ferenc könyvének)
 158. Gall. 863: nemcsak a katalóguslapon, hanem az 1. kötet 1. Abteilungjában szerepel a kézírásos bejegyzés
 184. Ph. pr. 1152: ezen a jelzeten a 3. kötet duplum, és Kölcsey Ferenc a possessora, a másik példány tulajdonosa Horvát Árpád volt (1-3. kötet)
 198. Gall. 966: ezen a jelzeten az 1. kötet duplum, és possessora Kölcsey Ferenc, a másik példányé (1-8. kötet) Révay Ferenc (a 9. kötet hiányzik)

247. Pol. g. 1297: az 1-6. kötet possessora Kölcsey Ferenc, nem csak az 1-4. köteté
 311. L. lat. f. 621: két kötet található a jelzeten, nem csak a 2. kötet

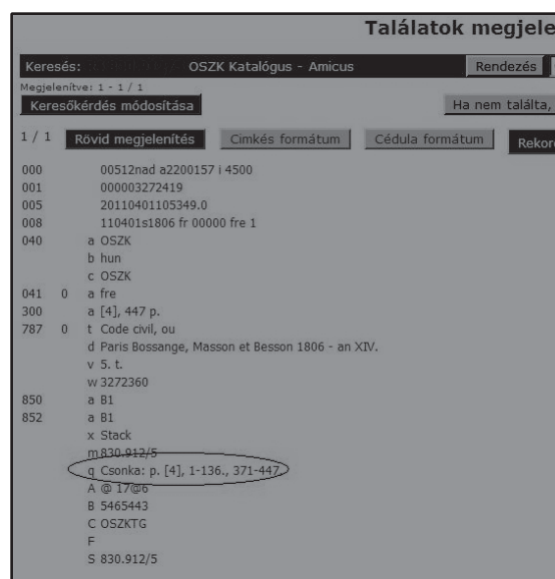
f) Revíziós hiányok

A könyvek már a revíziók során sem voltak meg, ezért nem találják:

23. A. gr. 2417, A. gr. 2418
 323. Math. a. 152

g) Szabó G. Zoltán könyvében nem szerepel, de Kölcsey Ferenc volt a tulajdonosa

140. Biogr. 1244 is Kölcsey tulajdona volt
 L. eleg. m. 783 (az 1867-es jegyzéken sem található)

4. ábra

Példa a teljes megjelenítésre (MARC-formátumban), kiemelve a példákat, megjegyzést

Abban, hogy a munkánkat ilyen eredménnyel végezhetjük, jelentős szerepe volt a Raktári Osztály munkatársainak. Ezúton szeretnénk nekik köszönetet mondani.

Jegyzetek

1. SZABÓ G. Zoltán: Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai. Bp. : OSZK–Gondolat, 2009. 8. p.
2. Uo. 39. p.
3. Erről lásd a 12. oldalon Szabó G. Zoltán utalását Molnár József: Kölcsey Ferenc udvarháza Csekében c. cikkére (http://epa.oszk.hu/00000/00001/00328/pdf/itk_EPA00001_1982_04_452-458.pdf – Irodalomtörténeti Közlemények, 86 évf. 1982. 4. sz. 452-458. p. -)
4. Erről ld. Szabó G. Zoltán bevezetésének első fejezetét, melyben a hiányok lehetséges okait tárja fel (8–19. p.).
5. Erről bővebben lásd Szabó G. Zoltán könyvét, amelyben részletesen ír a könyvtár sorsáról.
6. Uo. 24. p.
7. Uo. 19. p.

Az OSZK új kiadványa

a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a közelmúltban jelent meg:
A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája, 1705–1944 / összeáll. Lakatos Éva ;
[közread. az] Országos Széchényi Könyvtár. – Budapest : Országos Széchényi Könyvtár,
2011. 2. kötet (K–M)

A bibliográfia megvásárolható az OSZK ajándékboltjában vagy megrendelhető
a kiadvanytar@oszk.hu címen.

Füzéki Emlékérem 2011

2002. november 5-én avatták fel az OSZK aulájában Füzéki István (1934–1956) emléktábláját és adták át az első Füzéki Emlékérmet, amelyet az 1956-os forradalom mártír könyvtárosának emlékére testvére, Füzéky Bálint alapított az MKE támogatásával.

Az emlékérmeket azóta minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki az előző évben vagy években kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy a tudományok terén.

Az idei díjazott Monostori Imre, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár nyugalmazott igazgatója, az Új Forrás főszerkesztője, a Németh László Társaság elnöke volt.

Monostori Imre kötetéről, amelyben pályájára emlékeznek vissza, e számban olvashatnak méltatást (Monostori Imre: Könyvtárosként és egyébként. Munkarajzok.

Ism.: Nagy Attila).

Az emlékéremről ld. http://oszk.hu/html/magyar/06jelentos_szemelyek/fuzeki_dij.htm